

Universalizarea durerii sau despre pesimismul leopardian

written by Iulia Nedelcu | November 2, 2020

Giacomo Leopardi (1798-1837) a fost un poet, eseist și filosof italian a cărui sensibilitate și erudiție au fost direct proporționale cu suferința pe care a îndurat-o pe tot parcursul vieții. A fost un om într-o căutare neîncetată a frumuseții și a adevărului. Născut la Recanati într-o familie de nobili, Leopardi a avut o copilărie singuratică, principala sa activitate fiind studiul. Tatăl său și-a propus să îi ofere o educație de excepție, motiv pentru care, între 12 și 19 ani, tânărul Giacomo a petrecut nenumărate ore în uriașa bibliotecă a familiei, îndeletnicindu-se cu ebraica, greaca, latina și limbile moderne. Împingându-și fiul la studiu neîntrerupt, tatăl a oferit lumii un erudit de excepție, însă Leopardi își va aminti cu neplăcere de acea perioadă tensionată: ***anni di studio matto e disperatissimo*** (ani de studiu nebun și disperat).

Tânărul a suferit foarte mult din pricina singurătății, fiindcă nu i-a fost permis să se joace cu copii care nu erau de rang nobil. Și cum familia sa era singura din comună care avea acest statut, alienarea era inevitabilă. Pe lângă toate acestea, Leopardi s-a luptat toată viața cu o boală grea de oase, tuberculoză spinală sau spondilită anchilozantă, nu este foarte clar care dintre acestea două, din cauza căreia a trebuit să renunțe până și la cele mai mărunte bucurii. Ulterior, a avut și probleme foarte grave de vedere. Alinarea și-a găsit-o reducând gradual orele de studiu în favoarea compoziție poetice, schimbare ce a survenit în anul 1816 și a fost numită ***passaggio dall'erudizione al bello*** (trecerea de la erudiție la frumos).

Dorința de a pleca din Recanati, văzută ca o adevărată evadare din închisoare, a fost un element central al vieții sale. Leopardi a încercat de mai multe ori să își câștige independența, însă neputința fizică făcea acest lucru extrem de dificil. După o încercare eșuată în 1819, el reușește să plece totuși la Roma, fermecat de promisiunea bogăției culturale care îl aștepta acolo. Descoperă însă că acest oraș nu este cu mult diferit față de Recanati. La scurtă vreme, deficiențele vizuale îi anulează și fărâma de autonomie pe care reușise să o dobândească plecând din casa părinților, fiindcă, din cauza acestora, trebuie să se reîntoarcă acasă. Moartea îl va găsi la Napoli, fiindcă până la sfârșitul vieții el s-a aflat într-o continuă căutare de a se îndepărta de cămin și de lucrurile familiare, comode.

Filosofia leopardiană

În căutarea adevărului, Leopardi trece prin două etape ale pesimismului. Prima este de influență rousseauiană și a fost numită etapa de pesimism istoric (*pessimismo storico*). Aici, el consideră că suferința omului este generată de înstrăinarea lui de natură, umanitatea aflându-se în forma sa cea mai bună atunci când este cel mai aproape de starea sa naturală. Prin rațiune, omul renunță la o dulce și senină ignoranță, optând pentru o înțelepciune amară. Natura este prietena omului, alături de care el e simplu și fericit; lucrurile se complică atunci când acesta nu se mulțumește cu atât și caută să înțeleagă lumea pe cale rațională. Dacă vrea să descopere adevărul, omul trebuie să își asume nefericirea care vine odată cu cunoașterea.

A doua etapă este cea a pesimismului cosmic (*pessimismo cosmico*). Leopardi nu mai consideră că rațiunea stă la rădăcina nefericirii, ci că suferința este pur și simplu inerentă naturii umane. Totul se rezumă la un proces neîntrerupt de creație-distrugere-reproducere, iar unicul lucru care ar putea curma suferința umanității este sfârșitul acestei lumi neîndurătoare. El optează pentru un materialism deplin, fiind sceptic cu privire la ideile înalte de bunătate, virtute, patrie, frumusețe, prietenie și glorie, pe care le consideră simple vanități. În acest moment, el este învăluit de o singurătate absolută, pe care o acceptă ca pe un dat.

Cred că în acest punct al articolului ar fi potrivit să aruncăm o privire asupra uneia dintre poeziile sale:

Către mine însumi

De azi înainte vei tăcea pe veci,
obosita mea inimă. A pierit cea din urmă-amăgire
pe care eternă-o credeam. A pierit. Simt acum
că, în noi, amăgirile dragi
au făcut din speranțe și din dorințe – un fum.
Pe veci potolește-te. Destul
ai zvâcnit. Nu mai valorează nimic
bătăile tale, pământul măcar de-un suspin
nu e demn. Amar și plictiseală
e viața, nimic altceva; o mlaștină-i lumea.
Nu te mai zbuciuma. Disperă

pentru ultima dată. Neamului nostru destinul
doar moarte i-a dăruit. Te voi disprețui
de-acum încolo, natură-
cu forță ascunsă, cu brutalitate
domnești, semănând pericole
și-o infinită deșertăciune în toate
(Traducere de Vasile Romanci)

În aceste versuri se întrezărește un suflet chinuit. O resemnare dureroasă în fața lumii, o retragere undeva **după** inimă, fiindcă nici aceasta nu pare să-și mai aibă rostul. Degeaba revolta, degeaba suspinul, la fel speranțele și dorința. Nu știu dacă există ceva mai dezolant decât această împreunare nerodnică dintre un om sfârșit și nimicul care îl primește în brațele sale.

Urmărind mai amănunțit decât am făcut-o eu în acest articol atât sistemul filosofic, cât și viața poetului, se poate trage o linie între ideile materialist-pesimiste, pe care Leopardi le trăia cu toată ființa, și suferința fizică în care și-a trăit întreaga viață. Nu cred că ar fi o judecată simplistă, fiindcă unui om căruia trupul îi neagă orice drepturi și care nu folosește suferința fizică pentru sublimare sufletească (iar aici trebuie amintit un episod trist din scurta lui călătorie la Roma, când s-a îndrăgostit de Fanny Targioni Tozzetti, fără ca aceasta să-i oglindească sentimentul) ajunge foarte ușor la astfel de gânduri. De fapt, este chiar întrebarea pe care o ridică Sertillanges în lucrarea sa, *La vie intellectuelle* : „*Si Léopardi n'avait pas été l'avorton qu'il fut, le compterait-on parmi les pessimistes?*” (Dacă Leopardi n-ar fi fost diform, oare s-ar fi numărat printre pesimiști?)

Durerea lui Leopardi este durerea lumii, subiectivismul pur ajunge să reprezinte universul ca întreg. Pentru a putea accepta că natura i-a dăruit doar chinuri, aceasta trebuie să fie rea în sine, iar oamenii victime neputincioase ale acesteia. De altfel, nu este un fenomen unic. De câte ori nu facem și noi același lucru – ridicăm la nivel de generalitate experiențele proprii, modelăm lumea din jur în funcție de datele interacțiunii noastre cu ea! Firește că mama care povestește fiicei coșmarul maternității din poziția unei femei care a avut o experiență copleșitoare, sperând să o convingă pe aceasta să renunțe la planurile sale, nu face nimic altceva decât să ofere propriei sale suferințe un caracter normativ. La fel și cu sfaturile sau interdicțiile cu privire la obiceiuri sau activități care sunt catalogate rigid și adesea superficial drept bune sau rele, în funcție de aportul pe care l-au adus ele în viața vorbitorului deși, în realitate, acestea pot fi trăite și interpretate în mod diferit de către fiecare om. Ca fundament al judecăților de valoare, acest obicei este foarte nociv, fiindcă reprezintă o raportare eronată la lucruri în sine, la calitatea lor de obiecte supuse interpretării subiective, care nu dețin în mod obligatoriu valențe prestabilite. Cu toate acestea, este un reflex cu care avem de-a face

constant. Înțelegându-l, am putea măcar să nu ne numărăm printre cei care îl practică.

BIBLIOGRAFIE

Francesco de Sanctis – *Storia della letteratura italiana*

Antonin Gilbert Sertillanges – *La vie intellectuelle- son esprit, ses conditions, ses me´thodes*

Edizioni Scolastiche Bruno Mondadori – *Amor mi mosse. Letteratura italiana. L'instaurazione del canone*

Il Sabato, giornale numero 21